

John Boyne

Het Winterpaleis

Voor Mark Herman, David Heyman & Rosie Alison, met dank

1981

Mijn vader en moeder hadden geen gelukkig huwelijk. Het is jaren geleden dat ik hun gezelschap heb moeten verdragen, decennia zelfs, maar elke dag zijn ze even in mijn gedachten, een paar momenten, meer niet. Een fluistering van het geheugen, licht als Zoya's adem in mijn nek als ze 's nachts naast me ligt te slapen. Zacht als haar lippen op mijn wang als ze me kust in het eerste ochtendlicht. Ik zou niet kunnen zeggen wanneer ze precies gestorven zijn. Ik weet niets over hun overlijden, afgezien van de onbetwistbare zekerheid dat ze niet langer op deze wereld zijn. Maar ik denk aan hen. Ik denk nog steeds aan hen.

Ik heb me altijd voorgesteld dat mijn vader, Daniil Vladjavitsj, als eerste stierf. Hij was de dertig al gepasseerd toen ik geboren werd en voor zover ik me kan herinneren is hij nooit gezegend geweest met een goede gezondheid. Ik herinner me dat ik als klein kind bij het wakker worden in onze kleine houten *izba* in Kasjin, in het groothertogdom Moskovië, mijn handjes meteen tegen mijn oren drukte om het geluid van zijn sterfelijkheid te dempen; hij hoestte en rochelde, en spooeg zijn slijm in de vlammen van ons kachelkje. Ik denk nu dat hij wellicht een longaandoening had. Misschien emfyseem. Het is moeilijk te zeggen. Er waren geen artsen om hem te behandelen. Geen medicijnen. En hij droeg zijn vele ziektes niet met kracht of gratie. Als hij leed, leden wij ook.

Zijn voorhoofd rees op groteske wijze op van zijn hoofd, dat herinner ik me ook nog: een grote massa misvormd, overhangend vel met kleinere bobbel aan weerszijden. Zijn huid stond tussen de haarlijn en neusbrug strak gespannen, wat zijn wenkbrauwen noordwaarts

trok en hem een voortdurende ongeruste gelaatsuitdrukking gaf. Mijn oudere zus Liska vertelde een keer dat het door een complicatie bij zijn geboorte was gekomen. Een incompetente arts had hem bij zijn schedel in plaats van zijn schouders gegrepen toen hij ter wereld kwam en te hard op het soepele, nog niet verharde bot eronder gedrukt. Of misschien was het een luie vroedvrouw, slordig met het kind van een ander. Zijn moeder bleef niet lang genoeg in leven om het creatuur te zien dat ze had voortgebracht, de misvormde baby met de mismaakte schedel. Mijn grootmoeder gaf haar leven om mijn vader het zijne te schenken. Dat was destijds niet ongewoon en nauwelijks reden tot rouw; het werd beschouwd als een natuurlijke gang van zaken. Tegenwoordig zou het onverwacht zijn, en een procesgang waard. Mijn grootvader nam snel daarna natuurlijk een nieuwe vrouw, om zijn nest groot te brengen.

Toen ik klein was, schrokken de andere kinderen als ze mijn vader op straat naar hen toe zagen lopen, als hij met heen en weer schietende blik huiswaarts keerde na zijn werk op het land, of met opgeheven vuist de hut van een buurman uit stapte na de zoveelste ruzie over verschuldigde roebels of al dan niet ingebeeld beledigingen. Ze hadden bijnamen voor hem en vonden het spannend om die in zijn richting te slingeren. Ze noemden hem Cerberus, naar de driekoppige hond van de Hades, en maakten hem belachelijk door hun *kolpaks* af te trekken, hun polsen tegen hun voorhoofd te drukken en als een gek met hun armen te flapperen terwijl ze oorlogskreten uitstootten. Ze vreesden geen vergelding als ze zich zo gedroegen waar ik, zijn enige zoon, bij was. Ik was destijds klein en zwak. Ze waren niet bang voor me. Ze trokken gekke gezichten achter zijn rug en imiteerden zijn gewoonte om op de grond te spugen, en als hij zich dan brullend als een gewond dier omdraaide stoven ze uiteen als graankorrels die over een akker worden uitgestrooid en verdwenen net zo makkelijk tegen de achtergrond. Ze lachten hem uit; ze vonden hem angstaanjagend, monsterlijk en afstotelijk tegelijk.

Anders dan zij was ik bang voor mijn vader, want zijn vuisten zaten los en zijn gewelddadigheid was onverbeterlijk.

Ik heb er geen reden voor, maar ik stel me voor dat hij, niet lang na

mijn vlucht uit de treinwagon in Pskov op die koude maartse ochtend, op een avond naar huis terugkeert en belaagd wordt door de bolsjewieken als represaille voor wat ik heb gedaan. Ik zie mezelf over het spoor rennen en in het bos verdwijnen, vrezend voor mijn leven, terwijl hij over de weg naar huis sjokt, hoestend, rochelend en spugend, zonder zich te realiseren dat hij in levensgevaar is. In mijn arrogantie stel ik me voor dat mijn verdwijning een grote schande was voor mijn familie en ons gehucht, een oneer die om vergelding smeekte. Ik zie een groepje jonge mannen uit ons dorp voor me – in mijn dromen zijn het er vier; groot, lelijk en lomp – die zich met dorsvlegels op hem storten en hem een duister steegje tussen hoge muren in slepen om hem daar zonder ooggetuigen te vermoorden. Ik hoor hem niet om genade roepen, dat zou hij nooit doen. Ik zie bloed op de stenen waar hij ligt. Ik zie een hand langzaam bewegen, trillend, de vingers in een spasme. En dan stilliggen.

Ik stel me voor dat mijn moeder, Joelia Vladimirovna, een paar jaar later in haar eigen bed tot God geroepen is, hongerig, uitgeput, met mijn zusters weeklagend aan haar zijde. Mijn verbeelding schiet tekort voor de ontberingen die ze moet hebben doorstaan na mijn vaders dood. Ik denk er niet graag aan, want hoewel ze een koude vrouw was die op alle belangrijke momenten in mijn jeugd heeft laten blijken hoe teleurgesteld ze in mij was, blijft ze toch mijn moeder, en zo iemand is heilig. Ik zie voor me hoe Asja, mijn oudste zus, een fotootje van mij in haar handen legt, die ze voor de laatste keer vouwt om te bidden, als plechtige en ootmoedige voorbereiding op de terugkeer naar haar schepper. De lijkwade ligt om haar dunne nek geplooid, haar gezicht is wit, haar lippen een bleke tint maagdenpalmblauw. Asja hield van me, maar benijdde me mijn ontsnapping, dat herinner ik me ook nog. Ze is me een keer komen opzoeken en toen heb ik haar weggestuurd. Ik kan er nu niet aan denken zonder me te schamen.

Misschien is niets van dit alles zo gebeurd. De levens van mijn moeder, vader en zusters kunnen heel anders afgelopen zijn: gelukkig, tragisch, samen, alleen, vredig, gewelddadig; ik kan het op geen enkele manier achterhalen. Er is nooit een moment geweest waarop ik kon terugkeren, nooit een kans om te schrijven aan Asja, Liska of

zelfs Talja, die zich haar oudere broer Georgy, de held en de schandvlek van haar familie, misschien niet eens meer herinnert. Een terugkeer had hen in gevaar kunnen brengen, had mij in gevaar kunnen brengen, had Zoya in gevaar kunnen brengen.

Maar hoeveel jaren er ook verstreken zijn, ik denk nog steeds aan hen. Grote delen van mijn leven zijn een mysterie voor me, tientallen jaren van werk en gezin, strijd, bedrog, verlies en teleurstelling zijn in elkaar overgelopen en haast niet meer te onderscheiden. Maar bepaalde momenten uit die jaren, die vroege jaren, zijn blijven hangen en galmen nog na in mijn herinnering. En als ze schimmen blijven in de duistere gangen van mijn ouder wordende geest, zijn ze des te levendiger en opmerkelijker omdat ze nooit vergeten kunnen worden. Zelfs niet als ikzelf vergeten ben, binnenkort.

Het is meer dan zestig jaar geleden dat ik een bloedverwant heb gezien. Het is haast niet te geloven dat ik deze leeftijd, tweeëntachtig, heb gehaald terwijl ik maar zo'n klein deel van de mij vergunde tijd tussen hen heb doorgebracht. Ik ben tekortgeschoten tegenover hen; hoewel ik dat destijds niet zo zag. Want ik had mijn lot evenmin kunnen veranderen als de kleur van mijn ogen. De omstandigheden leidden me van het ene moment naar het volgende en het volgende en het volgende, zoals bij ieder mens, en ik volgde elke stap zonder vragen te stellen.

En toen hield ik er op een dag mee op. En ik was oud. En zij waren weg.

Bevinden hun lichamen zich nog in staat van ontbinding, vraag ik me af, of zijn ze al vergaan en één geworden met het stof? Duurt het een aantal generaties voor het rottingsproces voltooid is of kan het ook sneller, afhankelijk van het lijk of de omstandigheden in het graf? En de rottingsnelheid van het lichaam, is die afhankelijk van de kwaliteit van het hout waarvan de doodskist gemaakt is? De eetlust van de aarde? Het klimaat? In het verleden zou ik over dit soort vragen hebben gemijmerd als mijn gedachten 's avonds van mijn boek afdwaalden. Normaal gesproken zou ik mijn vraag hebben genoteerd en nagetrokken tot ik een bevredigend antwoord vond,

maar mijn gewoontes zijn dit jaar allemaal in verval geraakt en dergelijk onderzoek lijkt me nu van weinig waarde. Ik ben zelfs al maanden niet meer in de bibliotheek geweest, niet meer sinds Zoya ziek is geworden. Misschien ga ik er nooit meer heen.

Het grootste deel van mijn leven – mijn volwassen leven – heb ik doorgebracht tussen de stille muren van de bibliotheek van het British Museum. Vroeg in het najaar van 1923 trad ik daar in dienst, kort nadat Zoya en ik in Londen waren aangekomen, koud, angstig en ervan overtuigd dat we nog opgespoord zouden worden. Ik was vierentwintig jaar oud en had nooit geweten dat een baan zo vredig kon zijn. Vijf jaar daarvoor had ik de symbolen van mijn vorige leven afgeschud – uniformen, geweren, bommen, explosies – maar ik bleef gebrandmerkt door de herinnering. Nu waren er kostuums van zacht katoen, archiefkasten en eruditie, een welkome verandering.

En voor Londen kwam natuurlijk Parijs, waar ik de interesse in boeken en literatuur verder ontwikkelde die ontstaan was in de Blauwe Bibliotheek, een nieuwsgierigheid die ik in Engeland verder hoopte te kunnen bevredigen. Tot mijn grote geluk zag ik in *The Times* een vacature voor een junior bibliothecaris in het British Museum en ik solliciteerde die dag persoonlijk, hoed in de hand, en werd onmiddellijk binnen gevraagd om kennis te maken met de heer Arthur Trevors, mijn potentiële nieuwe werkgever.

Ik weet de datum nog precies. Het was 12 augustus. Ik kwam net uit de Cathedral of the Dormition and All Saints waar ik een kaars had aangestoken voor een oude vriend, een jaarlijks betoon van respect ter ere van zijn verjaardag. *Zo lang als ik leef*, had ik hem jaren daarvoor beloofd. Het leek op een bepaalde manier toepasselijk dat mijn nieuwe leven van start ging op de dag dat zijn korte leven begonnen was.

‘Weet u hoe lang de British Library bestaat, meneer Jachmenev?’ vroeg hij terwijl hij naar me tuurde over de halvemaaanvormige glazen van de bril die nutteloos op het puntje van zijn neus balanceerde. Hij had geen enkele moeite met mijn naam, wat indruk op me maakte omdat veel Britten zich er kennelijk op voor willen laten staan dat ze die niet kunnen uitspreken. ‘Sinds 1753,’ zei hij direct, zonder me de

kans te geven een gok te wagen. ‘Toen sir Hans Sloan zijn collectie boeken en curiosa aan het land naliet, waarmee het gehele museum geboren was. Wat zegt u me daarvan?’

Ik kon eigenlijk geen ander antwoord bedenken dan sir Hans te prijzen voor zijn filantropie en gezonde verstand, een reactie waarmee Trevors van ganser harte instemde.

‘U heeft volkomen gelijk, meneer Jachmenev,’ zei hij, driftig met zijn hoofd knikkend. ‘Hij was een uitmuntende kerel. Mijn overgrootvader speelde regelmatig bridge met hem. Tegenwoordig is het probleem natuurlijk de ruimte. We beginnen tekort te komen, ziet u. Er worden te veel boeken geproduceerd, dat is het probleem. De meeste zijn geschreven door onbenullen, atheïsten en sodomieten, maar God helpe ons, we zijn verplicht ze allemaal op te nemen. U heeft toch niets met zulk gespuis van doen, meneer Jachmenev?’

Ik schudde snel mijn hoofd. ‘Nee meneer,’ zei ik.

‘Ik ben blij dat te horen. Op een dag hopen we deze bibliotheek natuurlijk naar een eigen onderkomen te verplaatsen, dat zal het geheel zeer ten goede komen. Maar dat ligt allemaal bij het parlement. Dat beheert al onze fondsen, ziet u. En u weet hoe die lieden zijn. Rot tot op het bot, stuk voor stuk. Die Baldwin is een uitermate geschikte kerel, maar afgezien van hem...’ Hij schudde zijn hoofd en keek even alsof hij ging overgeven.

In de daarop volgende stilte wist ik niets te bedenken waarmee ik een positieve indruk kon maken, behalve mijn bewondering te uiten voor het museum, waar ik voor mijn sollicitatiegesprek slechts een half uurtje had doorgebracht, en voor de ontzagwekkende collectie aan schatten die binnen de muren bijeengebracht was.

‘U heeft toch eerder in een museum gewerkt, meneer Jachmenev?’ vroeg hij en ik schudde mijn hoofd. Mijn antwoord leek hem te verbazen. Hij zette zijn bril af en ondervroeg me nader. ‘Ik dacht dat u misschien in dienst van de Hermitage was geweest? In Sint Petersburg?’

Hij hoefde het museum niet te specificeren met de locatie; ik kende het goed genoeg. Heel even speet het me dat ik niet had gelogen, want per slot van rekening was het onwaarschijnlijk dat hij bewijzen voor

mijn aanstelling aldaar zou zoeken. Een poging om referenties na te trekken zou jaren kosten, als het al zou lukken.

‘Ik heb daar nooit gewerkt,’ antwoordde ik. ‘Maar ik ken het natuurlijk heel goed. Ik heb honderden gelukkige uren in de Hermitage doorgebracht. Met name de Byzantijnse collectie is zeer indrukwekkend. Evenals de afdeling numismatiek.’

Hij dacht even na terwijl hij zijn vingers over de rand van zijn bureau liet glijden en besloot toen dat mijn antwoord hem tevredenstelde. Achteroverleunend in zijn stoel kneep hij zijn ogen een stukje dicht, ademde zwaar door zijn neus en keek me aan. ‘Vertelt u eens, meneer Jachmenev,’ zei hij, treuzelend bij elk woord alsof het pijnlijk voor hem was om ze uit te spreken. ‘Hoe lang bent u al in Engeland?’

‘Niet zo lang,’ zei ik naar waarheid. ‘Een paar weken.’

‘Komt u rechtstreeks uit Rusland?’

‘Nee, meneer. Mijn vrouw en ik hebben enige jaren in Frankrijk doorgebracht voor...’

‘Uw vrouw? U bent dus getrouwd?’ vroeg hij, kennelijk verheugd.

‘Ja, meneer.’

‘En haar naam is...?’

‘Zoya,’ zei ik. ‘Dat is een Russische naam, vanzelfsprekend. Het betekent “leven”.’

‘Is dat zo?’ mompelde hij, terwijl hij me aanstaarde alsof dat een bijzonder aanmatigende uitspraak van me was. ‘Wat charmant. En wat deed u voor de kost in Frankrijk?’

‘Ik werkte in een boekhandel in Parijs,’ zei ik. ‘Een middelgrote zaak, maar met een trouwe klantenkring. We hadden nooit rustige dagen.’

‘En vond u dat werk aangenaam?’

‘Zeer aangenaam.’

‘Waarom?’

‘Het was er rustig,’ antwoordde ik. ‘Al had ik het altijd druk, er hing een serene sfeer die me bijzonder aansprak.’

‘Zo doen we het hier ook,’ zei hij opgewekt. ‘Aangenaam stil, maar hard werken. En voor Frankrijk heeft u uitgebreid door Europa gereisd, neem ik aan?’

‘Niet echt,’ bekende ik. ‘Voor Frankrijk waren we in Rusland.’

‘U bent gevluht voor de revolutie, nietwaar?’

‘We zijn in 1918 weggegaan,’ antwoordde ik. ‘Een jaar na de revolutie.’

‘Zeker niet zo te spreken over het nieuwe regime?’

‘Nee, meneer.’

‘En terecht,’ merkte hij op. Hij trok zijn bovenlip iets op uit weezin bij het idee. ‘Vervloekte bolsjewieken. De tsaar was een neef van koning George, wist u dat?’

‘Dat was mij bekend, meneer,’ antwoordde ik.

‘En zijn vrouw, de tsares, was een kleindochter van koningin Victoria.’

‘De tsaritsa,’ zei ik, zijn gebrek aan eerbied voorzichtig corrigerend.

‘Ja, zo u wilt. Het is een grof schandaal, als u het mij vraagt. Er moet iets gedaan worden vóór ze hun smerige praktijken door heel Europa verspreiden. U weet natuurlijk dat die vent van een Lenin hier vroeger in de bibliotheek kwam studeren?’

‘Nee, dat wist ik niet,’ zei ik. Ik trok verrast een wenkbrauw op.

‘O, dat is maar al te waar, dat verzeker ik u,’ zei hij toen hij mijn scepsis bespeurde. ‘Ergens rond 1901 of 1902, geloof ik. Ver voor mijn tijd. Mijn voorganger heeft me er alles over verteld. Hij zei dat Lenin elke ochtend rond negen uur binnenkwam en tot lunchtijd bleef, waarna hij werd weggesleept door die vrouw van hem om hun revolutionaire voddenkrant in elkaar te draaien. Hij probeerde aldoor veldflessen koffie mee naar binnen te smokkelen, maar we hielden hem in de gaten. De toegang is hem er haast om ontzegd. Zo ziet men al meteen wat voor man hij was. U bent toch geen bolsjewiek, meneer Jachmenev?’ vroeg hij, en hij leunde plotseling naar voren om me dreigend aan te kijken.

‘Nee meneer,’ zei ik. Ik schudde mijn hoofd en staarde naar de vloer, niet in staat zijn doordringende blik te beantwoorden. De weelde van de marmeren vloer onder mijn voeten verraste mij. Ik had gedacht dat ik zulke pracht voorgoed achter me had gelaten. ‘Nee, ik ben zeker geen bolsjewiek.’

‘Wat bent u dan? Leninist? Trotskist? Tsarist?’

‘Niets, meneer,’ antwoordde ik, en ik keek weer op met een standvastige gelaatsuitdrukking. ‘Ik ben helemaal niets. Gewoon een man die onlangs in uw grootse land is aangekomen en een eerlijke broodwinning zoekt. Ik heb geen politieke banden en wens die ook niet. Ik wens niets dan een rustig bestaan en de mogelijkheid mijn gezin van een redelijke levensstandaard te voorzien.’

Hij dacht even na en ik vroeg me af of ik mezelf niet wat te veel voor hem naar beneden haalde, maar ik had deze zinnen op mijn wandeling naar Bloomsbury voorbereid om deze baan te bemachtigen en dacht dat ze bescheiden genoeg klonken om een potentiële werkgever tevreden te stellen. Het kon me niet schelen dat ik als een bediende klonk. Ik had werk nodig.

‘Heel goed, meneer Jachmenev,’ zei hij ten slotte met een knikje. ‘Ik geloof dat we het met u zullen proberen. Eerst een proefperiode van... laten we zeggen zes weken. En als we aan het eind daarvan gelukkig met elkaar zijn, zullen we opnieuw een babbeltje maken en zien of we er een vaste aanstelling van kunnen maken. Hoe klinkt dat?’

‘Ik ben u zeer dankbaar,’ zei ik met een glimlach, en ik stak mijn hand uit in een gebaar van vriendschap en waardering. Hij aarzelde even, alsof ik buitengewoon vrijpostig was, en stuurde me toen naar een andere kamer waar mijn gegevens werden genoteerd en mijn nieuwe verantwoordelijkheden werden uitgelegd.

Ik bleef in dienst bij de bibliotheek van het British Museum gedurende de rest van mijn werkzame leven, en ook na mijn pensionering kwam ik er bijna elke dag. Ik bracht uren door aan de leestafels die ik vroeger opruimde, om te lezen en te onderzoeken en mezelf te ontwikkelen. Ik voelde me daar veilig. Er is geen plek op de wereld waar ik me ooit zo veilig heb gevoeld als binnen die muren. Mijn hele leven heb ik gewacht tot ze me zouden vinden, ons beiden zouden vinden, maar we schijnen gespaard te zijn gebleven. Alleen God kan ons nu nog scheiden.

Het is waar dat ik nooit wat je noemt een moderne man ben geweest. Mijn leven met Zoya, ons lange huwelijk, was van het traditionele soort. Hoewel we allebei werkten en 's avonds om ongeveer dezelfde

tijd thuiskwamen, was zij het die onze maaltijden klaarmaakte en huishoudelijke taken als wassen en schoonmaken op zich nam. Het idee dat ik zou kunnen helpen is zelfs nooit overwogen. Terwijl zij kookte zat ik bij het vuur te lezen. Ik hield van lange romans, historische eposen, en had weinig tijd voor contemporaine fictie. Ik probeerde Lawrence toen die gewaagd leek, maar struikelde over het dialect, Walter Morels *dost* en *nimblers* en *threp'ny bits*, Mellors *nivers* en *theers*. Forster vond ik aantrekkelijker, met die serieuze, goedbedoelende gezusters Schlegel, de vrijdenkende Mister Emerson, de wilde Lilia Herriton. Soms voelde ik me geroepen om een bijzonder aansprekende passage hardop voor te lezen en dan draaide Zoya zich af van het sudderende varkensvlees of de bakkende koteletten, legde vermoeid haar hand tegen haar voorhoofd en zei: 'Wat is er, Georgy? Wat wil je me vertellen?' Alsof ze half vergeten was dat ik in de kamer zat. Het lijkt verkeerd dat ik geen grotere rol op me nam in het huishouden, maar zo was het gezinsleven destijds nu eenmaal. Maar toch spijt het me.

Ik heb niet altijd de intentie gehad om zo'n behoudend leven te leiden. Er waren zelfs momenten, vluchtige stondes in meer dan zestig jaar samen, dat ik ervan walgde dat we ons niet konden losmaken van de schaduw van onze ouders en niet in staat waren onze eigen, hoogstpersoonlijke levensstijl te creëren. Maar Zoya, misschien vanwege haar eigen kindertijd en opvoeding, wilde niets liever dan een thuis scheppen dat precies overeenstemde met dat van onze burens en vrienden.

Ze wilde rust, begrijpt u.

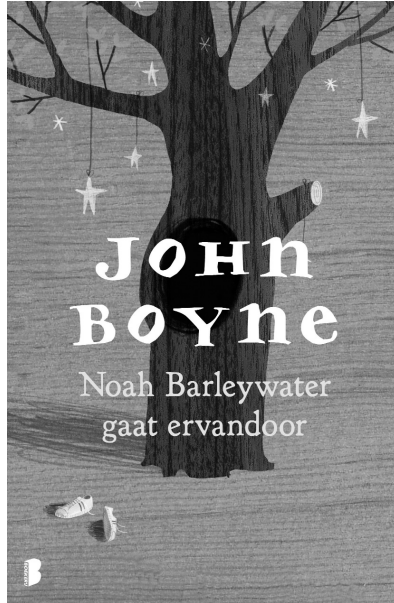
Ze wilde opgaan in de massa.

'Kunnen we niet gewoon rustig leven?' vroeg ze me een keer. 'Rustig en gelukkig, en ons gedragen zoals alle anderen? Op die manier zullen we niemand ooit opvallen.'

We woonden in Holborn, niet ver van Doughty Street, waar de schrijver Charles Dickens een tijdlang gewoond heeft. Ik passeerde zijn huis tweemaal daags op weg van of naar het British Museum, en toen ik zijn romans beter leerde kennen door mijn werk in de bibliotheek probeerde ik me voor te stellen hoe hij daar in zijn studeerka-

Lees ook de nieuwe John Boyne

Noah Barleywater gaat ervandoor

‘Noah Barleywater ging ’s ochtends vroeg van huis, voordat de zon opkwam, voordat de honden wakker werden, voordat de dauw ophield met neerdalen op de velden.’

De achtjarige Noah lijkt beter met zijn problemen om te kunnen gaan als hij ze zo veel mogelijk vermijdt. Dus gaat hij er op een dag vandoor, weg van huis, over een moeilijk begaanbaar paadje door het bos.

Na enige tijd komt hij bij een winkel. Maar het is geen gewone winkel; het is een speelgoedzaak, vol prachtig, wonderlijk en magisch speelgoed. En de eigenaar is een heel bijzondere speelgoedmaker.

De speelgoedmaker vertelt Noah een verhaal vol avonturen, wonderen en verbroken beloftes. Hij neemt Noah mee op reis. Een reis die zijn leven zal veranderen. En dat van de lezer...

ISBN 978-90-225-5480-7

Gebonden met stofomslag, € 16,95